DOCUMENT ŞI FICŢIUNE ÎN ROMANUL ISTORIC „*CUMPLITE VREMI*” DE VLADIMIR BEŞLEAGĂ

Viorica CIOBANU,

studentă anul IV, Facultatea de Litere, USM

CZU: 821.135.1-311.6(478).09 E-mail: vioricaciobanu78@mail.ru

Vladimir Beşleagă (1931 - 2025) este omul, creatorul şi cetăţeanul complex, care s-a afirmat ca scriitor, eseist, publicist, traducător, dar şi ca spirit civic şi autoritate morală pentru mai multe generaţii. Opera regretatului romancier marchează o etapă de resurecție a spiritului creator în proza basarabeană.

Prezenta lucrare are la bază analiza romanului ***Cumplite vremi*** cu scop de evidențiere a rolului documentelor istorice în crearea romanului istoric, precum și oglindirea ipostazei omului și a societății într-o perioadă tulbure, omul aflându-se sub vremi neprielnice.

În lucrare ne propunem să realizăm o prezentare de ansamblu a procesului literar din perioada totalitară. Sub un alt aspect, cercetarea noastră pune în discuție problemele ce țin de modalitățile de abordare a romanului istoric de analiză, accentuând importanța unei perspective adecvate în interpretarea acestui tip de roman.

În viziunea criticului literar Ion Simuţ, „Vladimir Beşleagă este cel mai important prozator basarabean al secolului XX, mai important pentru că e modern, mai tehnic şi mai complex decât Ion Druţă sau decât oricare alt scriitor al provinciei noastre de Est. Romanul lui Beşleagă este unul experimental şi se sincronizează cu noul roman francez” [4].

Romanul *Cumplite vremi*, precum și alte romane ale autorului, a fost plăsmuit ca un răcnet al sufletului la injustițiile și asuprirea ideologiei și regimului totalitar comunist ce obstacola intelectualii ce încercau să se manifeste în mod democratic și să prezinte realitatea societății fără ideologizare.

Republica Moldova din cele mai vechi timpuri și până astăzi trăiește o istorie zbuciumată. Această neliniște s-a răsfrânt și în cultura Basarabiei – parcurs de stagnare, istovit de provocări dureroase, fapt oglindit și în literatură. Cauza acestor cumplite vremi sunt ocupațiile străine, atât otomană, cât și rusă, ademenite de poziția geopolitică favorabilă a Basarabiei, cumsecădenia băștinașilor etc. „Cumplite vremi și cumpănă mare pământului nostru și nouă…” scria despre epoca sa marele logofăt și cronicar Miron Costin [1].

Destinul scriitorului V. Beșleagă în perioada regimului comunist se aseamănă cu cel al lui Miron Costin, „cea mai luminată minte a secolului al XVII-lea, poet, cronicar și om politic ”, fapt ce l-a determinat să „sape” în profunzimea adevărului istoric, astfel, creând una dintre cele mai voluminoase și valoroase capodopere cu caracter istorico-literar din spațiul românesc.

Romanul prezintă cronica vremii, teatrul lumii, fiind ales cronotop ultimul și cel mai tragic an din viața lui M. Costin (1690-1691), decapitat la porunca domnitorului Constantin Cantemir, fost oștean analfabet și lipsit de personalitate ajuns întâmplător la domnie, manipulat de boieri lingușitori.

Trilogia istorică *Cumplite vremi* a fost editată integral în anul 2017, editura Cartier. Acțiunea în roman se desfășoară pe patru volume, ce cuprind trei cărți ce au câte un prolog, treizeci și cinci de capitole, un epilog și 2213 pagini.

Autorul mărturisește că întâmplările relatate sunt veridice, petrecute acum trei sute de ani pe pământurile Moldovei. ,,Am consultat vrafuri de cărți, am cercetat documente, am răscolit nemuritoarele noastre cronici, am adunat note…scrisă cu mari sacrificii și dureri în timp de mai bine de treizeci de ani". Scriitorul s-a dedicat documentării pentru acest roman mai mult de șapte ani și l-a transpus pe paginile cărții timp de doi ani și două luni [1]. A fost greu, dar nu a încetat să creadă în lumina Rațiunii și Adevărului ,,Habent sua fata libelli, adică au și cărțile destinul lor.

Lucrarea respectă criteriile de tipologizare a romanului istoric: lectorul este informat despre un eveniment: social, politic, personal, etc.; personajul prezentat este unul cunoscut și are o alură ,,legendară" , iar limbajul , comportamentul și felul de a gândi al personajelor este cel al epocii descrise, sursele de inspirație sunt documente istorice, identificându-se și prezența intertextualității. Cititorul este transpus imaginar într-o lume preexistentă conținutului textual citit, el ,,trăiește" conținutul imaginar al altor texte, acolo unde au existat ,, într-adevăr " anumite realități atestate documentar.

Principalele surse istorice sunt: *Letopisețul* lui *Ion Neculce* ce expune evenimentele din perspectivă subiectivă, dar autentică ,,Și aflară atunce neprietinii vreme de-u dzis lui Cantemir-vodă: „Acmu, de vreme c-ai omorât pe Velicico, triimite de prinde și pe frate-său, Miron logofătul, de-l omoară. Ori vinovat, ori nevinovat, să nu scapi, c-apoi încă a hi mai rău de tine și de noi". Deci Cantemir-vodă nu ș-au socotitu viiața lui, că era trecut cu bătrâneței, om de 70 de ai, de numai cât nu-i sosâsă ceasul și lui, ce s-au potrivit neprietinilor și nu ș-au cruțat sufletul. Ce ca un tiran au trimăs pe Macrei, vătavul de pîhîrnicei, cu slujitori de l-au luat de-colo, de la casa lui de la Brărboși, de l-au dus păn-în Roman, și i-au tăiat capul" [2] față de cele relatate de Dimitrie Cantemir, fiul lui Constantin Cantemir, ce în opera *Vita Constandini Cantemirii* încearcă să-și apere părintele, culegerea de legende *O samă de cuvinte* a lui *Ion Neculce*, precum și izvoarele istorice de la curtea domnitorului Constantin Cantemir, înregistrările de la bisericile de la Roman și Bărboși etc.

Prima parte a trilogiei istorice apare în 1985 cu titlul *Sânge pe zăpadă* – volum în care cunoaștem personajele romanului cu viața lor interioară și exterioară, are loc prezentarea cronologică a unui șir de evenimente din familia Costineștilor în raport cu cele două categorii sociale la intersecția cărora se află: tagma conducătorilor (familia domnească, boierimea) și tagma condușilor (răzeșii, țărănimea,haiducii, călugării). Opoziția ideologică, conflictele politice și sociale care au loc între aceste două categorii se reflectă în conștiința polemică a lui Miron Costin, un prototip al intelectualului, al omului de creație.

Volumul întâi începe cu un eveniment ce se desfășoară cu câteva ore înainte de executarea pripită a cronicarului și se sfârșește prin faptul că domnitorul Țării Moldova este înștiințat despre complotul boieresc. Romanul ***Cumplite vremi*** nu are un personaj principal, deoarece fiecare capitol aduce în scenă un nou erou, un nou destin ce a fost influențat de conducerea țării. Cea de a doua carte apare în 1990 cu titlul *Cumplite vremi* și prezintă evenimentele începând cu moartea soției lui Miron Costin, jupâneasa Ilinca. Ca și în prima carte se păstrează prezentarea eroilor în capitole aparte ce interacționează cu firul narativ al lui Miron Costin. Se încheie cea de-a doua carte cu faptul că fratele lui Miron Costin, Velicico Costin, fire arțăgoasă, aruncă vorbe nesocotite lui Vodă, fiind amețit de băutură. El va plăti cu propria viață pentru aceste vorbe, dar a atras pedeapsă de neconceput și pentru fratele său, logofătul Miron Costin, om luminat la minte, politic cumpătat, cronicar iscusit.

Trilogia nu e terminată în anii ’90 ai sec. XX din cauza cenzurii și a ideologiei sovietice ce favoriza doar scriitorii ce elogiau utopia comunistă. Cea de a treia carte apare la începutul anului 2017, fără a avea un titlu independent, ea fiind integrată titlului comun întregului roman ***Cumplite vremi.*** Expunerea începe cu oglindirea tragediei de la Bărboși în timp ce jupâneasa Ilinca își dădea sufletul și se termină cu groaznica și umilitoarea executare a celui mai luminat Om al secolului al XVII-lea, Miron Costin, la Roman.Această capodoperă incontestabilă rămâne actuală, ea oglindește cruda realitate, când prostia este slăvită, iar înțelepciunea este persecutată.

În concluzie: Vladimir Beșleagă este apreciat în mod obiectiv ca fiind un spirit inovativ și original pentru literatura din Basarabia în perioada dezghețului hrusciovist, realizând trecerea de la romanul tradițional la cel modern, opunându-se cerinței „de a fi ca toți, care atentează la ceea ce are individual omul” [3, p. 8]. Scriitorul a fost de-a lungul anilor simbol al scriitorului incomod, dar care a așteptat etapa benefică din activitatea sa literară.

Personajele lui Beșleagă sunt niște inadaptați, înfrânți, dezechilibrați și nestatornici, înglobați în narațiuni labirintice, care străbat cu mari dificultăți procesul de conștiință morală și existențială, sunt sleiți de forțe în fața eșecului, dar care, totuși, înaintează în spațiul tragicului modern. Ei își caută existența trăind în tainele cunoașterii. Stategiile și tehnicile narative atipice romanului tradițional trezesc curiozitatea cititorului modern îndrăgostit de roman.

O trăsătură esențială, ce reiese din investigarea operei, este capacitatea autorului de a transforma trauma istorică într-un act de creație literară profund responsabil, în care literatura devine un spațiu al memoriei active.

Prin urmare, putem afirma că romanul ***Cumplite vremi*** este o operă în care literatura își asumă rolul de arhivă vie, dar și de instanță critică, interogând nu doar trecutul, ci și prezentul modului în care îl înțelegem. Lucrarea de față a demonstrat că Vladimir Beșleagă, prin acest roman, nu doar că salvează memoriile tăcute ale istoriei, ci oferă și o lecție de demnitate morală și estetică, demnă de a fi asumată în contemporaneitate.

Referințe:

1. Beșleagă V. Cumplite vremi, Chișinău, Editura Cartier, C I , 2017.
2. Cazacu A., Usatâi L. Literatura română veche .Vol. III.- Chișinău: CEP USM,2013.
3. Fonari. V. Aureliu Busuioc de la INSCRIPȚII la HRONIC. În: Aureliu Busuioc: Bibliografie. Chișinău, 2010. Sursa online: https://hapes.hasdeu.md/xmlui/bitstream/handle/123456789/263/Aureliu%20Busuioc.pdf?sequence=1&isAllowed=y (vizitat 15.04.2025).
4. Simuț I. Vârful ierarhiei în proza basarabeană. Sursa online: www.romlit.ro/vrful_ierarhiei_n_proza_basarabeană (vizitat 10.04.2025).

Recomandat

***Adriana CAZACU**, doctor în filologie, conferențiar universitar*